

Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва

О. В. Бортнікова

Комунальний заклад «Одеське училище мистецтв і культури імені К.Ф.Данькевича», м. Одеса, Україна
Corresponding author. E-mail: ev.bortnikova@ukr.net

Paper received 02.02.18; Revised 05.02.18; Accepted for publication 07.02.08.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2018-153VI63-04>

Анотація. У статті розкриваються особливості методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Показана детермінованість методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва соціальною потребою в умовах входження України у світовий і європейський культурний простір. Акцентується, що методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва є комплексом процедур, способів досягнення планованого результату та оперує інструментарієм усіх компонентів виховного процесу. Обґрунтовується цільовий, методологічний та змістовий компоненти виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва. Висвітлюється операційно-діяльнісний компонент методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, який передбачає забезпечення відповідних педагогічних умов реалізації вказаної методики на визначених етапах її розгортання із застосуванням адекватних форми, методів, прийомів і засобів впливу на студента. Зауважується, що перевірка досягнутого шляхом застосування методики результату, – рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва, – здійснюється за допомогою валідних методів діагностики.

Ключові слова: лідер, адаптивний стиль лідерства, методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва, педагогічні умови.

Вступ. В умовах глобалізації і світової інтеграції, уніфікації стандартів освіти, підготовки кадрів для різних сфер життя суспільства все більшої ваги і значення набувають питання виховання, формування професійно важливих здатностей особистості її ціннісних орієнтацій, духовних, моральних, громадянських і патріотичних якостей майбутніх фахівців. У той же час, для налагодження ефективної роботи за різними напрямками діяльності людини потрібні не тільки лояльні виконавці, добросовісні працівники, але й організатори, керівники здатні визначати пріоритети, подавати у привабливому світлі, за допомогою доступних і переконливих словоформ, суть групового завдання підлеглим, послідовникам, членам різних трудових колективів, об'єднувати їх зусилля, згуртувати членів групи для досягнення спільних цілей з мінімальними затратами ресурсів і максимальним виробничим ефектом. Фактично, мова іде про виконання керівником не тільки функції планування, організації і контролю, а й координації і мотивації діяльності членів колективу. Тут ми стикаємося з феноменом лідерства, який використовує, окрім офіційної влади і законних повноважень, канали неформального впливу на членів групи. Цей вплив, має бути адекватним, враховувати особливості ситуації, що характеризується цілою низкою змінних: сутність і структура групового завдання, рівень професіоналізму і моральні якості послідовників, наскільки відносини між ними та лідером є сприятливими чи несприятливими. Ми торкаємося питань добору керівником, організатором, провідним індивідом відповідних способів впливу на послідовників, способів, які у своїй сукупності визначають стиль його лідерства. Стиль лідерства є динамічним психологічним утворенням, зазнає змін під впливом ситуації, залежить від рівня розвитку тих чи інших особистісних якостей лідера, його здатності застосовувати різні, адекватні ситуації способи розробки, прийняття і втілення управлінських рішень [1]. У даному випадку ми стикаємося з питаннями вироблення у провідного індивіда такої здатності як адаптивний стиль лідерства (готовність лідера застосовувати, з усього набору стильових інструментів, ті із них, які найбільше підходять і забезпечать результат при дотриманні прав та збереженні інтересів, як лідера, так і

послідовників). Це особливо важливо коли йдеться про майбутнього фахівця у галузі культури і мистецтва. Специфіка його професійної діяльності передбачає керівництво творчими колективами (хормейстер, хореограф, керівник духового оркестру чи театрального колективу). У культурно-мистецькій сфері завдання слабо структуроване, носить творчий характер. Члени художніх, самодіяльних, мистецьких колективів є особистостями зорієнтованими на естетичні цінності, володіють здатностями перетворення світу за законами краси, їх діяльність залежить від морально-психологічної атмосфери. Ця атмосфера багато у чому генерується лідером, він формує громадську думку членів колективу, орієнтує їх на відповідні цілі і цінності, тому важливо для вироблення у майбутнього фахівця училищ культури і мистецтва адаптивного стилю лідерства розробити науковообґрунтовану методику виховання, що базується на системному та особистісно-діяльнісному, культурологічному і цивілізаційному підходах, характеризується алгоритмічністю, діагностичністю оптимальністю і практичністю.

Короткий огляд публікацій за темою. Проблема розвитку лідерських здатностей особистості знайшла відображення у працях ряду дослідників, зокрема: А.Адлера, К.Аргріґа, Е.Богардуса, Е.Берна, Р.Бояциса, А.Вендова, В.Врума, Н.Белякової, В.Гончарова, Е.Ейнарсена, О.Євтіхова, М.Кетс де Вріса, Р.Кеттела, Т.Кучмарські, С.Кучмарські, В.Каширіна, Е.Лук'янчикова, Е.Маккі, О.Маковського, А.Маслоу, О.Романовського, О.Скрипнікова та інших.

Мета статті обґрунтувати методику виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Матеріали і методи. У процесі дослідження було заготовлено такі методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, традукція, узагальнення досвіду, спостереження, моделювання для обґрунтування методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв.

Виклад основного матеріалу. Виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв зумовлюється соціальною потребою. Училища культури і мистецтв випускають майбутніх фахівців

освітнього рівня «Молодший спеціаліст». За родом професійної діяльності випускники училищ культури і мистецтва працюватимуть керівниками художніх, творчих, самодіяльних колективів. Для налагодження роботи творчого колективу необхідно забезпечити його згуртованість, злагодженість у творчій співпраці, створити умови для реалізації потенціалу його членів та забезпечити максимальний ефект у досягненні спільної мети. Таким чином, керівник творчого колективу має оволодіти лідерськими стилями та адекватно застосовувати їх у відповідних ситуаціях спрямовуючи зусилля членів такого колективу у конструктивне, творче русло.

Цим визначається *цільовий компонент методики* виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв, який розуміється нами як інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст» і включає мотив високих досягнень, сильну волю (мотиваційно-вольовий компонент), знання у галузі лідерології, фахові знання (когнітивний компонент), інтериоризовані загальнолюдські, національні та естетичні цінності (емоційно-ціннісний компонент), комунікативні і організаторські навички, розвинену креативність, здатність до маніфестації престижу власної персоні, застосування адекватних ситуації способів управлінського впливу мистецьким, художнім колективом, його згуртування з метою ефективною реалізації групових завдань (діяльнісно-рефлексивний компонент).

Методологічною основою методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва є визначені і обґрунтовані нами підходи: системний (методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва включає різні структурні елементи, що пов'язані функціональною єдністю у роботі спрямованій на виховання адаптивного стилю лідерства студентів; синергетичний (виховна система розглядається як соціальна система відкритого типу, де має місце постійний обмін енергією чи інформацією, коли система самостійно організовується, автономно розвивається, а поштовхом цього розвитку для особистості студента є сконструйований ідеал, зразок для наслідування); ситуативний (базується на припущенні, що стиль лідера залежить від ситуації, у яку потрапляє група чи індивід і студент має не тільки знати про існуючі стилі лідерства, а уміє доречно їх застосовувати); акмеологічний (ставить акцент на досягненні вихованцем на кожному із етапів його розвитку найвищої точки, «квітучої пори» у виробленні адаптивного стилю лідерства); аксіологічний (коли студент училища добровільно обирає цінності, що пов'язані із провідним становищем у групі, відносинами домінування-підлеглості, відповідальною залежності, лідерством та лідерськими стилями, засвоює їх, переводить у внутрішній план, робить особистим надбанням); антропологічний (особистість студента розглядається з урахуванням родовидових ознак, виховання адаптивного стилю студента базується на даних різних наук про людину); культурологічний (спрямовує зусилля виховних впливів на засвоєння студентом професійної та управлінської культури, лідерських навичок і звичок поведінки, умінь застосування адекватних стилів лідерського впливу на послідовників – членів художніх колективів); цивілізаційний (при якому розвиток людини залежить не тільки від економічних факторів, способів виробництва, рівня

розвитку продуктивних сил, а й способу життя спільноти, релігії, особливо національної культури, яку студент має засвоювати і примножувати творчою діяльністю); особистісно-діяльнісний (цей підхід відкриває широкі можливості для самореалізації у різних видах професійної творчої діяльності з позиції лідера, самовиховання студентом адаптивного стилю лідерства на основі рефлексії, коли здійснюється порівняння себе із «Я-ідеальним» – зразком лідерської поведінки, високої майстерності у підборі стилів взаємодії з оточенням, на основі чого активність студента спрямовується на самозміну у бік ідеалу та зміну оточуючого світу [2].

Змістовий компонент методики виховання адаптивного стилю лідерства включає набір цінностей які визначають вибіркове ставлення студента до різних предметів, явищ оточуючої дійсності. Цінності це явища, сутності, предмети, що мають для індивіда особисте, культурне і соціальне значення. Для студента училища культури і мистецтва особливе значення мають три групи цінностей, а саме: професійні та естетичні цінності, цінності творчої діяльності; лідерські цінності; моральні та патріотичні цінності. Насамперед – професійні, естетичні та цінності творчої діяльності – студент училища культури і мистецтв має оволодіти своїм фахом, обраною спеціальністю, що визначатиме його професійну компетентність у галузі мистецької освіти, що сприяє розв'язанню складних задач і проблем у галузі культури і мистецтв, художньої творчості, у процесі навчання та викладання хореографічного, хорового, образотворчого чи іншого мистецтва, студент має бути здатним до реалізації набутих знань, умінь хореографічної та художньо-педагогічної діяльності, бути креативним, здатним перетворювати світ за законами краси [3]. Друге – лідерські цінності: це знання студента з лідерології, про лідерські стилі та адаптивний стиль лідерства, розвинена здатність його застосування, орієнтація студента на високі досягнення, його комунікативність, уміння і навички самоорганізації та організації творчого процесу, академконцертів, концертних номерів та концертних програм, володіння здатністю до планування, організації, мотивації і координації членів творчих колективів. Третє – моральні та патріотичні цінності добро, істина, краса, справедливість, людяність, здатність до красивого, подвижницького, жертвовного вчинку, любов до Батьківщини, готовність до відродження, збереження і примноження національної культурної спадщини, пошанування національних героїв, відомих українських митців, композиторів, письменників, поетів, хореографів, керівників творчих колективів

Операційно-діяльнісний компонент методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтв передбачає забезпечення педагогічних умов (формування готовності суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтв до виховання у студентів адаптивного стилю лідерства; наповнення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим, національно-культурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера у державотворчому і культуротворчому процесах; створення виховуючих ситуацій для апробації студентом училища культури і мистецтва різних лідерських стилів з позиції керівника художнього колективу) за яких може бути реалізована методика.

Методика є технологічною та алгоритмічною, передбачає послідовну зміну моментів, розгортається у просторі і часі і охоплює такі етапи: 1) пропедевтичний (підготовчий); 2) орієнтації студентів на відповідні ідеали і цінності; 3) діяльно-рефлексивний. На першому, пропедевтичному етапі забезпечується перша педагогічна умова – формується готовність суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтв до виховання у студентів адаптивного стилю лідерства. До суб'єктів освітнього процесу у коледжах культури і мистецтва відносимо педагогічних працівників та студентів. Серед педагогічних працівників за посадами виділимо наступних суб'єктів освітнього процесу: викладач, куратор, вихователь, концертмейстер, голова предметної (циклової) комісії, завідуючий відділенням, заступник директора, директор. Їх готовність до виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва включає психологічний і методичний компоненти. Психологічний компонент готовності суб'єктів освітнього процесу полягає в усвідомленні педагогічними працівниками значимості адаптивного стилю лідерства для подальшої професійної діяльності студентів, досягнення ними успіхів та утвердження на відповідних посадах, для національно-культурного відродження України, збереження і примноження її культурних і мистецьких надбань. Методичний компонент готовності суб'єктів освітнього процесу до виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва передбачає оволодіння педагогічними працівниками знаннями, вміннями і навичками щодо використання, застосування методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів та методик діагностики рівня його вихованості. Стосовно студентів училищ культури і мистецтва така готовність теж включає два компоненти психологічний (усвідомлення значимості адаптивного стилю, його цінності) методична (оволодіння прийомами самовиховання адаптивного стилю лідерства). Забезпечення першої педагогічної умови на пропедевтичному етапі реалізації операційно-діяльнісного компоненту методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва досягається шляхом: проведення для педагогічних працівників семінарів-нарад, тренінгів з теорії і методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів; розповсюдження відповідних методичних посібників; розміщення на електронних ресурсах навчальних та методичних матеріалів щодо виховання адаптивного стилю лідерства студентів. Куратори, вихователі груп зі студентами на організаційно-виховних годинах проводять бесіди, дискусії, тренінги в ході яких студенти засвоюють знання про існуючі стилі лідерської поведінки, дізнаються про адаптивний стиль лідерства, засвоюють прийоми самовиховання адаптивного стилю лідерства, у студентів актуалізується мотив високих досягнень (за допомогою методів змагання, стимулювання та заохочення, методу прикладу лідерської поведінки).

На другому етапі – орієнтації студентів на відповідні ідеали і цінності – забезпечувалась система вибіркового ставлення студентів училищ культури і мистецтва до дійсності, підкреслювалась значимість адаптивного стилю лідерства як особистої, соціальної і культурної цінності. На цьому етапі забезпечувалась реалізація другої педагогічної умови – наповнення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим,

національно-культурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера у державотворчому і культуротворчому процесах. На другому етапі реалізації операційно-діяльнісного компоненту методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва забезпечувався перегляд зі студентами, з наступним їх обговоренням, аналізом, художніх і документальних фільмів про лідерів, героїв національної історії, культурних діячів, композиторів, меценатів («Брати. Остання сповідь», «Іван Сила», «Молитва за Гетьмана Мазепу», «Незламна», «Нескорений», «Плем'я», «Пропала грамота», «Поводир», «Помаранчеве небо», «Тарас Бульба», «Українська рапсодія», «Мій тато композитор», «Обрані часом», «Дворянин Микола Лисенко», «Віктор Косенко. Життя і творчість», «Десять кращих композиторів», «Композитор Богдан Янівський (фільм-реквієм)», «Одержимість», «Якутовичі», «Бойчук і бойчукізм», «Брати нарбути» та інші), пропагувались національно-патріотичні і культурні цінності (тематичні вечори, творчі вечори, тематично спрямовані концерти, виставки образотворчого і декоративно-ужиткового мистецтва), здійснювався вплив на студента за допомогою художнього образу з використанням засобів мистецтва (поезія про творчість і багатство національної культури, літературні твори «Сліпий музикант» (В.Г.Короленка) та інші). Куратори, вихователі забезпечували супровід процесу конструювання виховного ідеалу студентів, зразка керівника, лідера художнього творчого колективу. Студентам читався спецкурс «Лідерство у культурному і мистецькому житті»

На третьому етапі – діяльно-рефлексивному – реалізувалась третя педагогічна умова, студенти залучались до різних видів діяльності з позиції керівника художнього колективу та апробували різні стилі лідерства, залучались до виконання громадських доручень та діяльності органів студентського самоврядування [4], клубів за інтересами, гуртків, художніх і мистецьких студій. Студенти училищ культури і мистецтва допомагали по чергові концертмейстерам, головам предметних комісій, керівникам хорів та мистецьких студій, директору та його заступникам в плануванні та організації діяльності їх колективів, проведенні концертів, творчих вечорів. Крім того, студенти, під час практичного навчання, фрагментарно включались в управлінську роботу відповідних колективів регіону

Досягнення результату виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва перевірялось за допомогою розробленої авторської методики та апробованих методик діагностики, що дозволяли, як у цілому так і за окремими особистісними утвореннями визначити ефективність методики. Методикою передбачались також *механізми контролю і корекції досягнутого результату*.

Висновки. Отже, методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва детермінована соціальною потребою в умовах входження України у світовий і європейський культурний простір, є комплексом процедур, способів досягнення планованого результату та оперує інструментарієм усіх компонентів виховного процесу (цільовий, методологічний, змістовий, операційно-діяльнісний, результативний та контрольний-корекційний). Методика виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва базується на акмеологічному, аксіологічному,

антропологічному, культурологічному, особистісно-діяльнісному, синергетичному, системному, ситуаційному і цивілізаційному підходах, характеризується алгоритмічністю, діагностичністю, оптимальністю і практичністю. Метою методики виховання є адаптивний стиль лідерства студентів училищ культури і мистецтва, як інтегративне особистісне утворення майбутнього фахівця освітнього рівня «молодший спеціаліст». В основі змісту методики виховання адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва три групи цінностей: професійні та естетичні цінності, цінності творчої діяльності; лідерські цінності; моральні та патріотичні цінності. Для реалізації методики забезпечено такі педагогічні умови: формування готовності суб'єктів освітнього процесу училищ культури і мистецтв до виховання у студентів адаптивного стилю лідерства; напо-

внення виховних заходів, програм навчальних дисциплін українознавчим, національно-культурним і патріотичним змістом, що підкреслює визначальну роль лідера у державотворчому і культуротворчому процесах; створення виховуючих ситуацій для апробації студентом училища культури і мистецтва різних лідерських стилів з позиції керівника художнього колективу. Методика є алгоритмічною, передбачає такі етапи: 1) пропедевтичний (підготовчий); 2) орієнтації студентів на відповідні ідеали і цінності; 2) діялісно-рефлексивний. Перевірка досягнутого шляхом застосування методики результату – рівня вихованості адаптивного стилю лідерства студентів училищ культури і мистецтва, здійснюється за допомогою валідних методів діагностики. Методикою передбачались також механізми контролю і корекції досягнутого результату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Евтихов О. В. Стратегии и приемы лидерства : теория и практика / Евтихов О. В. – СПб. : Речь, 2007. – 238 с.
2. Бех І. Д. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1. – Чернівці: Букрек, 2015. – 840 с.
3. Галузь знань 02 Культура і мистецтво Спеціальність 024 Хореографія [Електронний ресурс]. – режим доступу file:///C:/Documents%20and%20Settings/Home/Рабочий%20стол/maghistr_024_khoreoghrafiia_perspektyvnyi.pdf. – Назва з екрану.
4. Сопівник Р.В. Студентське самоврядування як форма виховання лідерських якостей студентів // Духовність особистості: методологія, теорія і практика: Збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 2 (49). – С. 151-160

REFERENCES

1. Evtykhov, O. V. (2007) Stratehiy u pryemy lyderstva : teoriya u praktyka [Strategies and methods of leadership: theory and practice]. SPb. : Rech. 238.
2. Bekh, I. D. (2015) Vybrani naukovi pratsi. Vykhovannia osobystosti [Selected scientific works. Parenting]. 1. Chernivtsi: Bukrek, 840.
3. Haluz znan 02 Kultura i mystetstvo Spetsialnist 024 Khoreoghrafiia [Branch of Knowledge 02 Culture and Art Specialty 024 Choreography]. Available at: file:///C:/Documents%20and%20Settings/Home/Rabochyi%20stol/maghistr_024_khoreoghrafiia_perspektyvnyi.pdf.
4. Sopivnyk, R.V. (2012) Studentske samovriaduvannia yak forma vykhovannia liderskykh yakosteï studentiv [Student self-government as a form of education of leadership skills of students]. Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka: Zbirnykh naukovykh prats. 2 (49). 151-160.

Methodology of upbringing of adaptive style of leadership of students of schools of culture and art

O. V. Bortnikova

Annotation. The article reveals the peculiarities of the methodology of upbringing the adaptive style of leadership of students of the schools of culture and art. The determinism of the methodology of educating the adaptive style of students of the schools of culture and art as a social need in the conditions of Ukraine's entry into the world and European cultural space is shown. It is emphasized that the methodology of upbringing adaptive style of leadership of students of the schools of culture and art is a complex of procedures, methods of achieving the intended result and operates with the toolkit of all components of the educational process. The objective, methodological and content components of education of an adaptive style of leadership of students of schools of culture and art are substantiated. The operational-activity component of the methodology of upbringing adaptive style of students of the schools of culture and arts is highlighted, which provides for the provision of appropriate pedagogical conditions for the implementation of this methodology at certain stages of its deployment with the use of adequate forms, methods, techniques and means of influence on the student. It is noted that the examination of the achieved through the application of the methodology of the result – the level of education of the adaptive style of leadership of students of the schools of culture and art – is carried out with the help of valid methods of diagnostics.

Key words: leader, adaptive style of leadership, methodology of upbringing of the adaptive style of leadership of students of the schools of culture and art, pedagogical conditions.

Методика воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства

Е. В. Бортникова

Аннотация. В статье раскрываются особенности методики воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства. Показана детерминированность методики воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства социальной потребностью в условиях вхождения Украины в мировое и европейское культурное пространство. Акцентируется, что методика воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства представляет собой комплекс процедур, способов достижения планируемого результата и оперирует инструментарием всех компонентов воспитательного процесса. Обосновывается целевой, методологический и содержательный компоненты воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства. Освещается операционно-деятельностный компонент методики воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусств, который предусматривает обеспечение соответствующих педагогических условий реализации указанной методики на определенных этапах ее развертывания с применением адекватных формы, методов, приемов и средств воздействия на студента. Отмечается, что проверка достигнутого путем применения методики результата, – уровня воспитанности адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства, – осуществляется с помощью валидных методов диагностики.

Ключевые слова: лидер, адаптивный стиль лидерства, методика воспитания адаптивного стиля лидерства студентов училищ культуры и искусства, педагогические условия.